

POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

Téma: Slováci a (česko)slovenská (ne)jednota. Premeny slovenskej otázky v 30. rokoch 20. storočia

Autor: PhDr. Róbert Arpáš, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Anton Hruboň, PhD.

Habilitant PhDr. Róbert Arpáš, Ph.D. sa vo svojej vedeckovýskumnej a pedagogickej činnosti dlhodobo venuje slovenskej otázke v medzivojnovom Československu s dôrazom na aktivity Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, najvýraznejšej predstaviteľky autonomizmu. Je preto logické a plne pochopiteľné, že táto téma sa stala aj námetom jeho habilitačnej práce. V nej rozvíja a nadväzuje na svoje predošlé výskumy, zhmotnené v akademickej obci dobre známej monografii s názvom *Autonómia: víťazstvo alebo prehra? Vyvrcholenie politického zápasu HSLS o autonómiu Slovenska* (Bratislava : VEDA, 2011, 199 s.).

V predložennom habilitačnom diele dr. Arpáša tvorí hlavnú os reflexia slovenskej otázky (česko)slovenskými politickými stranami a ich predstaviteľmi v 30. rokoch 20. storočia. V šiestich, viac-menej na seba nadväzujúcich kapitolách autor skúma premeny percepcie slovenskej otázky a návrhov jej riešenia v programových dokumentoch, vnútorných diskusiách a politických aktivitách vybraných subjektov, a to najmä HSLS, agrárnej a sociálno-demokratickej strany. Táto selekcia je pochopiteľná, keďže išlo o strany, ktoré dlhodobo oslovovali najväčšiu časť slovenského elektorátu v medzivojnovom období. Napriek tomu sa domnievam, že autor do svojej práce mohol zahrnúť i kapitolu týkajúcu sa slovenskej otázky v optike Komunistickej strany Československa. KSČ tvorila popri vyššie zmienených stranách relevantný subjekt medzivojnovnej politiky na Slovensku. V parlamentných voľbách sa na Slovensku pravidelne umiestňovala medzi štyrmi najúspešnejšími stranami s nezanedbateľnou podporou (1925 – 13,90%, 1929 – 10,66%, 1935 – 10,32%) a slovenská otázka aj u komunistov pomerne silno rezonovala (hoci nie v nacionálnej, ale sociálnej, hospodárskej a kultúrnej rovine). Ak pod „slovenskou otázkou“ chápeme tiež problémy Slovenska ako *Slovenskej krajiny*, určite by bolo žiaduce v spojitosti s činnosťou a postojmi akcentovaných strán aspoň v zhutnenej podobe spomenúť rolu Krajinskej kresťansko-socialistickej, resp. Maďarskej národnej strany v procese pokusov o jej riešenie. Politickí reprezentanti maďarskej menšiny od druhej polovice 30. rokov (síce sledujúc primárne vlastné národnostné ambície) taktiež prehovárali do smerovania Slovenska, Slovákov i (ne)jednoty Československej republiky. Výber dr. Arpáša však rešpektujem,

keďže predložená habilitačná práca, ako priznáva v úvode, nemá syntetický charakter a vybrané problémy skúma formou sond. Aj zvolená vzorka je z hľadiska témy dostatočne reprezentatívna.

Z koncepčného hľadiska by som však predsa len uvítal, keby autor na úvod pred samotným jadrom práce detailnejšie osvetlil genézu a historické podoby myšlienky československej národnej jednoty (čechoslovakizmu) do začiatku 30. rokov a bližšie sa zamyslel nad príčinami jej neakceptovania v slovenskom prostredí. Je to súčasne aj otázka do diskusie: v čom bola československá verzia politického národa podľa habilitanta jedinečná a v čom sa zhodovala s modelmi iných politických národov v Európe? (napr. juhoslovanským, sovietskym atď.) Existovala hypotetická možnosť, že by si koncept československej národnej jednoty osvojili aj slovenskí autonomisti? Čím si autor vysvetľuje, že v strednej, resp. juhovýchodnej Európe idea etnického národa v konečnom dôsledku prevážila nad ideou politického národa a ČSR, Juhoslavia, Sovietsky zväz i ďalšie mnohonárodnostné štáty sa rozpadli (niektoré dokonca opakovane)?

K obsahovej stránke textu habilitačnej práce mám viacero pripomienok, ktoré však nemajú zásadný charakter. Ide predovšetkým o – z môjho pohľadu – zjednodušené formulácie, interpretačne nedotiahnuté pasáže, návrhy pojmových korekcií, prípadne o doplňujúce poznámky:

- s. 3: Čitateľ z textu môže nadobudnúť dojem, akoby sa HSĽS usilovala o autonómiu len z nezištných pohnútok (= naplnenie programu Pittsburskej dohody, eliminovanie sekularizačných tendencií na Slovensku atď.). Tu by sa patrilo upozorniť aj na *ekonomický aspekt* – žiadna strana nejde do politiky len „z lásky k národu“, HSĽS nevynímajúc. Ľudáci si pod autonómny Slovenskom predstavovali krajinu, v ktorej HSĽS bude mať dominantný vplyv aj nad štátnymi podnikmi, „dohľad“ nad vládnyimi zákazkami (na s. 91 to autor napokon i sám nepriamo konštatuje), a teda z realizácie programu „slovenského Slovenska“ budú mať ľudáci priamy finančný profit.

- s. 4: K autonomistickým stranám v 30. rokoch treba okrem HSĽS a SNS aspoň v poznámke pod čiarou priradiť aj Národnú obec fašistickú a menšinové strany zastupujúce Maďarov, karpatských Nemcov, Poliakov a Rusínov, hoci k myšlienke autonómie v ľudákmi predkladanej podobe mohli mať výhrady, resp. sa k autonómii Slovenska hlásili len z oportunizmu.

- s. 5: Upozorňujem na nesprávne uvedený názov archívu – bývalá „pobočka Nitra“ bola k 1. novembru 2015 zrušená a jej agenda prešla pod Štátny archív v Nitre (so sídlom v Ivanke pri Nitre).

- s. 7: Spojenie „objektívna historiografia“ považujem za nešťastné. Historická veda ako neexaktná vedná disciplína nemôže byť zo svojej povahy objektívna v absolútnom zmysle slova, preto odporúčam hovoriť skôr o *odborne vyváženej historiografii*.
- s. 13: Konštrukciu „*neuedomelosť ľudu*“ považujem za odborný archaizmus.
- s. 13: „Autonómna samospráva“ je významový oxymoron (= „samosprávna samospráva“).
- s. 41: *Historiograf* je odborník zaoberajúci sa dejepisectvom; v danom prípade sa viac hodí termín *historici*.
- s. 44: Pokiaľ hovoríme o 1. ČSR, spojenie „oficiálna štátna ideológia“ vo vzťahu k čechoslovakizmu sa mi zdá byť prisilné. Skôr sa prikláňam k termínu *štátna doktrína*.
- s. 54: Tvrdenie, že v „nedemokratických, totalitných režimoch“ riadil hospodárstvo štát, je pravdivé len čiastočne (vo fašistickom Taliansku aj Nemecku súkromný sektor fungoval naďalej i po nástupe Mussoliniho a Hitlera k moci). Autor tu taktiež používa prívlastky *nedemokratický, totalitný a autoritatívny* voľne bez náležitého ozrejmenia, pričom samozrejme v žiadnom prípade nejde o synonymá, ako by menej znalému čitateľovi mohol indikovať text.
- s. 54: S prechodom Sudetonemeckej strany na pozície národnosocialistickej ideológie je to trochu zložitejšie. Najnovšie výskumy nemeckých historikov (napr. Ralf Gebel, René Küpper ai.), ktorí analyzovali politiku SdP na pozadí životných príbehov Konrada Henleina a Karla Hermanna Franka (preklady ich biografii vyšli medzičasom už aj v češtine), celkom jednoznačne preukázali, že SdP, ako aj jej predstavitelia až do prelomu rokov 1937/1938 vo vzťahu k národnosocialistickej ideológii lavírovali. Platí to aj, ako píše autor, o „plnom oddaní sa do Hitlerových služieb“ už v lete 1936. V lete 1936 sa síce SdP pod vplyvom Ríše odklonila od spannizmu, presadzovaného bývalými príslušníkmi *Kameradschaftsbundu*, ale nacizácia strany bola dlhodobejším procesom. Hoci slovník SdP preberal lexiku a iné prostriedky národnosocialistického politického jazyka, Henlein sa naďalej vymedzoval voči NSDAP a jej režimu v Nemecku, pestujúc vlastnú mantru o špecifickej identite sudetonemectva. Výskumy nemeckých kolegov pritom dokázali, že nešlo len o vypočítavý taktický kalkul z dôvodu obáv z perzekúcií československými štátnymi orgánmi.
- s. 80: SLS, resp. značná časť jej vedenia a členskej základne deklarovala svoje výhrady k československej vládnej politike a tzv. „hradnému okruhu“ po roku 1918 nielen z dôvodu neuznania samobytnosti slovenského národa a snahy československého štátu o odluku cirkví. Išlo aj o celý rad *kolektívnych predsudkov*, pripisovaných zo strany autonomistov nositeľom a sympatizantom idey československej národnej jednoty, ba dokonca celému českému národu, ako napr. sklony k ľavičiarstvu a voľnomyšlienkarstvu, husitizmu či priamo ateizmu.

- s. 90: Použité spojenie „pročeskoslovensky orientovaní slovenskí politici“ nadobúda v konkrétnom kontexte skresľujúci význam (aj ľudáci boli prinajmenšom do jesene 1938 pročeskoslovenskí). Za adekvátnejšie považujem hovoriť o *stúpenkoch idey československej národnej jednoty*.

- s. 91: Nestotožňujem sa s tvrdením, že program slovenskej autonómie sám osebe stelesňoval pre ČSR „nebezpečenstvo“, ako sa mal nazdávať Ivan Dérer. Reálne nebezpečným z hľadiska štátnej integrity republiky sa stal až v korelácii so zahraničnopolitickými faktormi na jeseň 1938, keď sa ultimatívne dožadovanie autonómie podľa podmienok HSLS stalo predmetom politického vydierania vlády.

- s. 91: Rovnako je rozporné tvrdenie, podľa ktorého sa ľudáci radikáli pri svojich aktivitách za samostatnosť Slovenska v rokoch 1938 – 1939 „nemohli oprieť o väčšinovú podporu obyvateľstva“ a boli „v menšine“. Iste, HSLS ideu budovania nezávislého slovenského štátu s plnou medzinárodnoprávnou subjektivitou nemala až do 14. marca 1939 v programe. Avšak nedovolil by som si zodpovedne skonštatovať, že sa obyvateľstvo vo všeobecnosti stavalo *proti* tejto možnosti. Na zaujatie jednoznačnejšieho stanoviska v tejto otázke historik podľa môjho názoru nedisponuje patričnými analytickými dátami – chýba nám reprezentatívny prieskum verejnej mienky, ktoré sa koncom 30. rokov ešte nerealizovali.

Záverečné zhrnutie:

Habilitant PhDr. Róbert Arpáš, Ph.D. predložil habilitačnú prácu, v ktorej nadviazal na svoje predošlé výskumy a priniesol v nej prierezový obraz o intenzívnych, často vášnivých diskusiách, týkajúcich sa slovenskej otázky v dynamických 30. rokoch 20. storočia. Zachytil v nej dominantné vývojové tendencie a názorové prúdy, využil relevantné archívne pramene, ako aj odbornú literatúru k téme a zároveň naznačil ďalšie možné línie výskumu prvorepublikového stranického systému na Slovensku. Hoci jednotlivé kapitoly nie sú priamo premostené, hmatateľne ich spája spoločný menovateľ celého diela: koncepcie riešenia postavenia Slovenska a Slovákov v medzivojnovnej ČSR.

Za slabšiu stránku habilitačnej práce považujem jej miestami až prílišnú deskriptívnosť (kapitoly č. 1 a 2). Autor sa často zbytočne zaťažuje detailným popisom udalostí namiesto vlastných hodnotiacich záverov (podrobne parafrázuje obsah tlače, prejavov, stranických a zjazdových dokumentov). Vhodnejšou a z pohľadu cieľov historickej vedy prínosnejšou by nepochybne bola ich diskurzívna analýza a kontextualizovanie skúmaných parciálnych tém vo vzťahu k riešeniu slovenskej otázky v 30. rokoch. Taktiež sa domnievam, že habilitačná práca

by si vzhľadom na svoj charakter a aj vzhľadom na vnútorne zložitú problematiku, ktorú si habilitant zvolil, zaslúžila objemnejšie spracovanie.

Napriek uvedeným pripomienkam a komentárom **odporúčam prijať prácu PhDr. Róberta Arpáša, Ph.D. na obhajobu a po jej úspešnej obhajobe mu udeliť vedecko-pedagogickú hodnosť „docent“ v odbore História.**

V Banskej Bystrici, 1. mája 2020

doc. PhDr. Anton Hruboň, PhD.

Katedra európskych kultúrnych štúdií

Filozofická fakulta

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici